

Yazılar:

G R A F İ K T A S A R I M C I L A R M E S L E K K U R U L U Ş U

Çokdilli bir dünyada tipografinin değeri

Andreu Balius

tdd.elisava.net

Çeviri: Ash Merten

Beatrice Warde, iyi bilinen makalesi Kristal Kadeh’te metnin mutlak şeffaflığı ve mesajın anlaşılabilirliğini sağlamak için baskı işleminin görünmez olması gerektiğini savunmuştu. Ancak görsel iletişimin hizmetinde bir araç olarak kullanılan tipografi bu ütiliter vizyonunun sınırlarını aşar ve bir markanın, ürünün veya hizmetin şahsiyetini veya karakterini oluşturan değerleri ve özellikleri ona kazandırır.

Dünyayı kültürel çeşitlilik üzerinden düşünmek

Günümüz toplumunun yüzleştiği sınavlardan birisi çokkültürlülüktür. Bunun yazılı iletişimdeki yansımaysa çokdillilik, yani toplumların, organizasyonların ve bireylerin gündelik hayatlarında birden fazla dil kullanma veya temas etme becerisidir.

Erişilebilir alanlar olarak temsil edilen grafik arayüzler sayesinde, giderek daha da küreselleşen dünyamız artık daha küçük ve daha evcil. Rahat bir divana uzanıp, Google Earth gibi uygulamaların sunduğu uydu görüntüleri arasında gezinebilir, bunca çeşitlilik barındıran gezegenimizi yapılandıran farklı ülkeleri ziyaret edebiliriz. Böyle programlarla görsel açıklaması yapılan küresellik nosyonu somut dünyada kendisini gösteren sosyal ve kültürel gerçekliği hesaba katmaz: ki bu dillerin, kültürlerin, geleneklerin, inançların çeşitliliğiyle, tüm

küreselleşme vizyonlarının gözden kaçırdığı son derece zengin ve girift bir gerçekliktir.

Gerçek ve temsili dünya arasında bir yerde yaşıyoruz. Gerçekliğin basitleştirilmiş tahminine dayanan bir dünya burası. Dünya vizyonumuz büyük oranda onu ölçmek, temsil etmek ve yönetmek için tasarladığımız araçlara bağlı, ve dolayısıyla biçimi bozulmuş, ya da en azından terzi elinden çıkmış bir vizyon.

Geçtiğimiz yüzyıllarda Batı’nın dünya vizyonu diğer bakışları ve kültürleri hâkimiyeti altına aldı. Ancak dünya tek bir vizyon kapsamında özetlenemez. Bizimki üniter bir kültür değil – çokkültürlülük dediğimiz şey farklı ifadelerin birbiriyle kaynaştığı bir eritme potası yaratıyor. Ve bu eritme potasında diller kilit öneme sahiptir. Yalnızca düşüncenin dile gelmesini sağladıkları için değil. Bir cemiyet içinde sosyal uyumun sağlanması ve ilişkilerin yürütülmesi açısından da diller çok güçlü araçlardır. UNESCO Genel Direktörü Koïchiro Matsuura’nın 2003’te yaptığı açıklamada ifade ettiği gibi: “İnsan yaratıcılığının tüm çeşitliliğiyle ifadesi dillerle mümkündür. İletişim araçları olarak algı ve düşünce de dünya görüşümüzü şekillendirir; geçmiş, şimdiki zaman ve gelecek arasında köprü oluştururlar.¹

Adına küreselleşme dediğimiz olgu, ülkeler ve ülkelerin kültürleri arasında daha fazla etkileşime yol açmakla kalmamış, aynı zamanda birbirleriyle kaynaşma eğilimini de mutlaka pekiştirmiştir. İndirgemeci ve üniter dünya görüşü bir yana, küreselleşme “diğer” kültürlere dair büyüyen bir farkındalığı da beraberinde getirir. Başkalarını eşitlik adına bizim gibi davranmaya zorlamak yerine, onlara eşitimiz olarak yaklaşmamız söz konusudur. Böylece çağdaş dünyanın gerçekliğine yaklaşımımız önemli bir değişime uğrar. Post-modernizmin gayri-merkeziyetçi vizyonu felsefe, kültür ve plastik sanatlarda bu prensibe dair anlayışımızı geliştirmiştir.

Sosyal ve teknolojik çokkültürlülüğe doğru

Başka kültürel gerçekliklerle iletişim veya ilişki kurmamız

gerektiğinde, ilk engeli genelde diller oluşturur. Günümüzde kendimizi tek bir dilde ifade edebilmek yeterli değildir. Ekonomik küreselleşme bizi piyasalara saygıyla yaklaşmaya zorluyor. Şayet bir ürün başarıyla hayatta kalmayı umut ediyorsa, kendisini yerel ortam ve kültüre özgü karakteristiklere saygılı bir pozisyonda konumlandırmalıdır. Kültürel olmayı amaçlayan (örneğin yayımlanacak bir ürün) ve yerel bağlamının ötesine geçmek isteyen her türlü ifadenin çokdillilik konusuna hakiki bir gereklilik olarak eğilmesi gerekiyor. Bahsettiğimiz bu ifadelerin bir çoğu (dijital ve kâğıda baskı) metinsel içeriklerini iki veya daha fazla dilde aktaran yayınlardır. Çokkültürlü bir alanın içinde ortak bir varoluş gerçekleştirme çabası bir dizi sorun yaratabilir. Bu noktada tasarım, insan ilişkilerine her anlamda yardımcı olabilir: çeşitli etnik kökenden gelen insanların paylaştığı ortak alanlarda işaretlendirme yapılabilir, yiyecek maddeleri marketlere konulmadan önce etiketlendirilebilir, kozmetik malzemeleri ambalajlandırılabilir veya ilaç prospektüsleri yapılabilir. Tasarım açısından ortaya çıkan zorluklar tipografiyle kısmen çözülebilir. Çünkü tipografi yalnızca kompozisyon sorunlarına değil, aynı zamanda çokdilli metinler için tipografik karakter tasarımı gibi çokdillilik eksenli meselelere de geçerli yanıtlar verir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde teknolojik sanayi, sosyal ve ekonomik değişimlerin etkisiyle canlandı ve yükselen piyasalar sayesinde de ticari kapasitesini artırdı.

Bilgisayar bilimleri alanında, bu yükselen ülkelerin bazılarının yazı sistemleri teknolojiye erişimi kısıtlayıcı engeller oluşturmaya başladı. Bu ülkelerde bilgisayar araçları, kendilerini İngilizce veya Latin alfabesi temelli başka dillerle ifade edenlerin kullandıkları şekilde kullanılamıyordu. Yakın zamana değin, (Çince ve Arapça gibi) bazı sistemlerde mevcut olan çok fazla sayıda farklı karakter, dijital teknolojinin küreselleşmiş dünyanın başka bölgelerine doğru genişlemesinin önündeki başlıca engellerden biriydi.

Bilgisayara girilen her türlü metinsel bilgi belirli bir dilde ifade edilir. Birçok bilgisayar teknisyeni çokdillilik “problemini” bazı özel karakterlerin mevcut olmaması şeklinde yorumlamıştır. Şayet durum bundan ibaret olsaydı, problem ekranda veya basılı olarak temsil edilen diller için gerekli olan tüm karakterlerin

bulundurulmasıyla çözülebilirdi. Ancak bu MS-DOS ortamlarında ya da Mac OSX öncesi işletim sistemlerinde başılamadı. Çünkü kullanılabilir karakterlerin kapsamı, dijital kaynaklardan dataların depolandığı standart formatlı (PostScript or TrueType) 256 karakterlik bir sete indirgenmişti. Bu rakam dünya dillerinin bir çoğunda metin oluşturmak için yetersizdi çünkü birçok yazı sistemi 256 karakterden daha fazlasını gerektirir.

Yirminci yüzyılın son birkaç senesi ve özellikle yirmi birinci yüzyılın ilk on senesinde, yazılım ve ağır aksam geliştirmecileri çokdilliliği bilgisayar ortamlarında uygulamak için çalıştılar. İlk başarı hikâyelerinden biri karakter kodlaması için bir standardın geliştirilmesi oldu. Unicode adlı bu standart, her tür yazılım ve üründe metinlerin simgelemesini belirlemek için standart bir model (Unicode standardı) geliştirilmesini destekleyen Unicode Consortium’un² kuruluşunu takiben tesis edildi. Amaçlarından biri kullanıcılar arasında çokdilli doküman alışverişini sağlamaktı. Unicode Consortium’u, tüm yazılım imalatçıları tarafından tanınan standart bir kodlama tesis etmek için var olan tüm yazı sistemlerini ve işaretleri tanımlayacak evrensel bir karakter haritası tasarlamak adına büyük çaba sarf etti.³

Sonraki bir dönüm noktası dijital fontlar için yeni bir standard olarak tabir edilen OpenType formatının geliştirilmesi ve pazarlanması oldu. OpenType tek bir font içerisinde 65.536 glif ve sembole yer verdiği için, üslup olarak ortak özelliklere sahip birçok yazı sisteminin aynı çerçevede birlikte var olması mümkün oldu. Yeni milenyumun başında hayat bulan bu yeni formatın sunduğu büyük avantajlardan birisi de yaygın olarak kullanılan birçok işletim sistemiyle (Macintosh, PC Windows) uyumlu olmasıydı – ki bu kullanıcıların, özellikle de grafik endüstrisinin, en çok talep ettiği özelliklerden biriydi. Dolayısıyla İngilizcenin halen teknolojinin “lingua franca”sı olması gerçeğine rağmen, yeni dillerin ve yazı sistemlerinin pazarın genişlemesi için “ahlaki” koşul haline geldiği, giderek küreselleşen bir dünyada OpenType formatının belirli bir ihtiyacı karşılamak üzere yaratıldığını düşünebiliriz.

Tasarımcı ve de çoklu dilli ortamlar konusunda uzman John Hudson’un görüşüne göre, tipografik tasarım milenyumun başında uluslararası çapta bir

yeniden diriliş deneyiminden geçiyorsa, bunun sebebi bilgisayar endüstrisinin ürünlerini başka dillerin konuşulduğu ülkelerde konumlandırma arzusudur.⁴

Küresel bir dünya için tasarım: Çokdillilik ve tipografi
Küresel bir dünya için tasarım yapmak kültürel çeşitliliği ve iletişimde kullanılan farklı yazı sistemlerini hesaba katmak anlamına geliyor. Hudson’a göre, bugün tipografik tasarım bilgisayar

Diller metinleri görme biçimimizi, spesifik renklerini ve verili bir miktar metin (uzunluğu) için ne kadar alana ihtiyaç duyacağımızı etkilerler. Latin alfabesi kullanılan dile göre farklı dokular sunabilir. Böyle bile olsa, renk ve dokudaki değişiklikler farklı yazı sistemleri kullanıldığında daha belirgin hale gelir. Örnekler G. Sadek ve M. Zhukov'un
Typographia polyglotta *(ATypl / The Cooper Union, New York, 1997) adlı kitabından alınmıştır.*

Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world, whereas disregard and contempt for human rights have resulted in barbarous acts which have outraged the conscience of mankind, and the advent of a world in which human beings shall enjoy freedom of speech and belief and freedom from fear and want has been proclaimed as the highest aspiration of the common people, whereas it is essential, if man is not to be compelled to have recourse, as a last resort, to rebellion against tyranny and oppression, that human rights should be protected by the rule of law, whereas it is essential to promote the development of friendly relations between nations, whereas the peoples of the United Nations have in the Charter reaffirmed their faith in fundamental human rights, in the dignity and worth of the human person and in the equal rights of men and women and have determined to promote social progress and better standards of life in larger freedom, whereas Member States have pledged themselves to achieve, in co-operation with rights and fundamental freedoms, whereas a common understanding of these United Nations, the promotion of universal respect for and observance of human rights and freedoms is of the greatest importance for the full realization of this pledge.	Kun ihmiskunnan kaikkien jäsenten luonnollisen arvon ja yhdistäen yhtäläisten ja luovuttamattomien oikeuksien suostumattaminen on vapauden, oikeudenmukaisuuden ja rauhan perustana maailmassa, kun ihmisoikeuksia on väheksytty tai ne on jätetty huomiotta vailla, on tapahtunut raakalaistekoja, jotka ovat järkyttäneet ihmiskunnan aamunattoa, ja kun kansojen korkeimmissä päämääriksi on julistettu sellaisen maailman luominen, missä ihmiset voivat vapaasti nauttia saan ja uskon vapautta sekä elää vapaina pelosta ja puutteesta, kun on välttämätöntä, että ihmisoikeudet turvataan oikeusjärjestyksellä, jotta ihmisten eli olisi pakko viimeisenä keinona nousta kapinaan pakkovaltaa ja sortoa vastaan, kun on tähdellistä edistää ystävällisten suhteiden kehittymistä kansojen välille, kun Yhdistyneiden Kansakuntien kansat ovat peruskirjassa vahvistaneet uskonsa ihmisten perusoikeuksiin, ihmisyksilön arvoon ja merkitykseen sekä niesten ja naisten yhtäläisiin oikeuksiin ja kun ne ovat ilmaisseet vakaana tahtonsa edistää sosiaalista kehitystä ja parempien elämisen ehtojen aikaansaamista vapaummissa oloissa, kun jäsenvaltiot ovat sitoutuneet edistämään, yhteistoiminnassa Yhdistyneet Kansakunnat-jäjestön kanssa, ihmisoikeuksien ja perusvapauksien yleistä kunnioittamista ja noudattamista, ja, kun yhteinen käsitys näiden oikeuksien ja vapauksien sisällöstä on mitä tärkein tämän sitoumuksen täydellisesti toteuttamiseksi.	U vědomí toho, že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nez-cizitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, že zneužívání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, budou se těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu, že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhálo, k odboji proti tyránii a útlaku, že je nutné podporovat rozvoj přátelských vztahů mezi národy, že lid Spojených národů zdůraznil v Chartě znovu svou víru v základní lidská práva, v důstojnost a hodnotu lidské osobnosti, v rovná práva mužů i žen a že se rozhodl podporovat sociální pokrok a vytvářeti lepší životní podmínky ve věši svobodě, že členské státy převzaly závazek zajistit ve spolupráci s organisací Spojených národů všeobecné uznávání a zachovávání lidských práv a základních svobod a že stejné chápání těchto práv a svobod má nesmírný význam pro dokonalé splnění tohoto závazku, Válné Shromáždění vyhláše tuto všeobecnou deklaraci lidských práv jakožto společný cíl pro všechny národy a všechny náty za tím účelem, aby se každý jednotlivec a každá skupina mohla opatřit jimi vnitrostátními i mezinárodními jejich všeobecné a účinné uzná-vání a zachovávání jak mezi lidem členských států samých, tak i mezi lidem území, jež jsou pod jejich pravomocí.
Принимая во внимание, что признание достоинства, присущего всем членам человеческой семьи, и равных и неотъ-емлемых прав их являются основой свободы, справедливо-сти и всеобщего мира; и принимая во внимание, что пренебрежение и презрение к правам человека привели к бар-варским актам, которые возмущают совесть человеече-ства, и что создание такого мира, в котором люди будут иметь свободу слова и убеждений и будут свободны от стра-ха и нужды, провозглашено как высокое стремление лю-дей; и принимая во внимание, что необходимо, чтобы права человека охранялись властью закона в целях обеспечения того, чтобы человек не был вынужден прибегать, а качестве последнего средства, к восстанию против тирании и угнете-ния; и принимая во внимание, что необходимо сосредото-чить развитие дружественных отношений между народами; и принимая во внимание, что народы Объединенных Наций подтвердили в Уставе свою веру в основные права человека, в достоинство и ценность человеческой личности и в равноправие мужчин и женщин и решили содействовать социальному прогрессу и улучшению условий жизни при большей свободе; и принимая во внимание, что государ-ства-члены обязались содействовать, в сотрудничестве с Организацией Объединенных Наций, всеобщему уважению и соблюдению прав человека и основных свобод; и прини-мая во внимание, что всеобщее понимание характера этих прав и свобод имеет огромное значение для полного выпол-нения этого обязательства.	Ἐπειδὴ ἡ ἀνθρωπότητα τῆς ἐννοηχοῦσης εἰς πάντα τὰ μέλη τῆς ἀνθρωπότητος οἰκογενείας ἀξιοσεβείας καὶ δικαιωμάτων ἴσων καὶ ἀναπαλλοτρίωτων, ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τῆς εὐθετε-ρίας, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς εὐρίωνος ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐπειδὴ ἡ παραγνώσις καὶ ἡ περιφρόνησις τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου ἀδύγησαν εἰς πρῶτες βαρβαρότητες, αἰνέες ἐξε-γείσαν τὴν συνείδησιν τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἐπειδὴ ἡ διμ-μωσύνη ἐνὸς κόσμου ὅπου τὰ ἀνθρώπινα ὄντα θὰ ἔχουν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ λόγου καὶ τῆς πίστεις, ἀπληλλημένα φόβου καὶ θάλαττος, διεκχοίγησις ὡς ἡ ἀντορα ἐπιδιώξεις τοῦ ἀνθρώπου. Ἐπειδὴ οἱτοι οὐκ ὀδεῖς ὄντας τὰ ἀνθρώπινα δι-καιώματα προστατεύονται ὑπὸ καθεστώτος δικαίου εἰς τὸ-πον ὅστε ὁ ἀνθρώπος μὴ ἐξαναγκάζηται, ἐν ἐσχάτῃ κατα-φύγη εἰς τὴν ἐξέγερσιν κατὰ τῆς τυραννίης καὶ τῆς καταπίε-σεως. Ἐπειδὴ οἱτοι οὐκ ὀδεῖς ὄντας ἐνδρασπονήν ἡ ἀνάπτυξις φυλῶν σχέσιν μεταξὺ τῶν Ἐθνῶν. Ἐπειδὴ ἐν τῷ Χρότῳ οἱ λαοὶ τῶν Ἠνωμένων Ἐθνῶν διεκχοῦσαν εἰς νέον τὴν πίστιν τῶν πρὸς τὰ θεμελιώδη δικαιώματα τοῦ ἀνθρώπου, πρὸς τὴν ἀποστέλεσαν καὶ τὴν ἔδωκαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν ἰσότητά τῶν δικαιωμάτων ἐνδρῶν καὶ γυναικῶν, καὶ ἀπερῶσαν ὅπως ἐννοήσουσιν τὴν κοινωνικήν ἀπόδοσιν καὶ ὅπως δημιοπορήσουν καλῶτερους ὄρους ζωῆς, ἐν μεγάλτερῳ ἐλευθερίῳ. Ἐπειδὴ τὰ Κράτη μέλη ἀνέλαβον τὴν ἐπαρξέουσαν ὁπως ἐξασφα-λίωσιν, ἐν συνεργασίῳ μετὰ τοῦ Ὀργανισμοῦ Ἠνωμένων Ἐθνῶν, τὸν παγκόσμιον καὶ ἀποτέλεσματὸν σεβασμῶν τῶν ἀνθρώπινων δικαιωμάτων καὶ θεμελιῶδων ἐλευθεριῶν. Ἐπειδὴ ἡ κοινὴ ἀντίληψις τῶν κοινῶν δικαιωμάτων καὶ ἐλευθεριῶν κρίνεται μεγίστην οὐσιμότητα διὰ τὴν ἐκτέλε-ρησιν τῆς ἐπηρεχέουσας ταύτης.	הואיל והכרת בכבוד הטבעי אשר לכל בני משפחת האדם ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם. הואיל והוליול בזכויות האדם וביוזיון הבשילו מעשים פראיים שפגעו קשה במצפונה של האנושות; ובכני עולם, שבו ייהנו כל יצורי אנוש מחירות הדיבור והאמנה ומו החירות ממדד ומפסחור, הוכרח כראש שאימותיו של כל האדם. הואיל והכרח חיוני הוא שזכויות האדם התינה מוגנות בבוח שלטונו של הוקוח, של יוא האדם אנוס, כמלט אחיון, להשליך את הובול על מרדיו בעריות ובדיכוי. הואיל והכרח חיוני לא קדם את המאמדים בארון האומות המאוחדות חור ואישור במגילה את אמונתם בזכויות היסוד של האדם, ככבוד ובכרסה של אישיות ובכות שווה לגבר ולאשה; ומנו ומבור אתם לסייע לקדמה הבררית ולהנלות רמת רמת החיים בתוך יתר חירות. הואיל והמדינות החברות החייבו לפעול, בשיתוף עם ארגון האומות המאוחדות, לסיפוח יחס כבוד כללי אל זכויות האדם ואל חירותיו היסוד והקפדה על קיומן. הואיל והבנה משותפת במחיות של זכויות וחירותיו אלה הוא תנאי חשוב לקיומה השלם של התחייבות זו.
Rusça	Fince	Çekçe
Yunanca	İbranice	
Hintçe	Arapça	Çince

बुकि मानव परिवार के सभी सदस्यों के जन्मजात गरिब और समान तथा अविच्छिन्न अधिकार की स्वीकृति ही विश्व-शांति, न्याय और स्वतंत्रता की बुनियाद है, बुकि मानव अधिकारों के प्रति उपेक्षा और घृणा के फलस्वरूप ही ऐसे बचेर कार्य हुए जिनसे मनुष्य की आत्मा पर अत्याचार किया गया, बुकि एक ऐसी विश्व-व्यवस्था की उत्त स्थापना को (जिसमें लोगों को भाग्य और अर्थ की आज़ादी तथा भय और अभाब से मुक्ति मिलेगी) सर्वसाधारण के लिए सार्वभौम आवश्यकता घोषित किया गया है, बुकि अगर अन्यायपूर्ण शासन और जल्म के विरुद्ध लोगों को विद्रोह करने के लिए — उसे ही अंतिम उपाय समझ कर — मजबूर नहीं हो जाना है, तो कानून द्वारा नियम बनाकर मानव अधिकारों की रक्षा करना अनिवार्य है, बुकि राष्टों के बीच मैत्रीपूर्ण सम्बन्धों को बढ़ाना जरूरी है, बुकि सम्युक्त राष्टों के सदस्य देशों की जनताओं में बुनियादी मानव अधिकारों में, मानव व्यक्तित्व के गरत्व और योग्यता में और नर-नारियों के समान अधिकारों में अपने विश्वास को अधिकार-पत्र में दहराया है और यह निश्चय किया है कि अधिक व्यापक स्वतन्त्रता के अन्तर्गत सामाजिक प्रगति एवं जीवन के बेहतरे स्तर को उन्हा किया जाय, बुकि सदस्य देशों ने यह प्रतिज्ञा की है किवे सम्युक्त राष्टों के सहयोग से मानव अधिकारों और बुनियादी आज़ादियों के प्रति सार्वभौम सम्मान की वृद्धि करेंगे, बुकि इस प्रतिज्ञा को पूरी तरह से निभाने के लिए इन अधिकारों और आज़ादियों का स्वरूप ठीक ठीक समझना सब से अधिक जरूरी है । इसलिए, अब,

teknolojisinin uluslararası çapta uyumlanma süreciyle yakından bağlantılı. Bu anlamda yazıtipi tasarımcıları, küreselleşme hareketinin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine doğrudan dahil oldukları için, belirli bir sorumluluk üstlenme durumundalar. Hudson`un ifadesini yorum katarak açıklayacak olursak, küreselleşme (dijital font tasarımı da dahil) yazılım üreticileri için yalnızca ticari fırsatları temsil etmesinin ötesinde, aynı zamanda kültürler arası bir buluşma, uygarlıklar arası

diyalog, kültürel mirasa ve dünya üzerindeki vatandaşların haklarına ve emellerine saygı gibi değerleri de içermeli.⁵ Kısacası, yazıtipi tasarımı tarihsel süreci içerisinde kültürün ve en nihayetinde yazılı iletişimin hizmetinde olmuştur. Dolayısıyla yeni fontlar yaratan tasarımcılar, sundukları iletişim araçlarıyla, yazılı kültürün gelişiminde kilit rol üstlenirler. Multi-script içeren, yani birden fazla yazı sisteminden semboller barındıran fontlara duyulan

ihtiyaç, tasarımcıları giderek daha küreselleşen bir dünyanın taleplerini karşılayabilmek için, Latin harfleri kullanılmayan dilleri derinlemesine incelemeye sevk etti. Dijital font yaratımı ve dağıtımına odaklanan şirketlerin en önemlileri güncelleştirmeye ve diğer yazı sistemlerine ait karakterler içeren fontları dahil etme çabasına giriştiler. Ve bunlar yalnızca Yunanca ve Kiril alfabesi gibi Avrupa Birliği'nde iş araçları olarak tanınan yazı sistemleri değildi. Arapça, Devanagari,

Çince ve Japonca gibi, şu anda küresel ekonomi üzerinde etki eden diğer kültürlere ait sistemler de bunların arasındaydı.

Doksanların ortalarında, Latin alfabe kapsamındaki çokdilli fontlara olan talep yazıtipi tasarımcılarının ve büyük dağıtımcıların karakter setini genişletme ve başka dillerdeki metinleri Avrupa bağlamında düzenlemek için gereken tüm karakterleri dahil etme ihtiyacının farkına varmasını sağladı. Katalanca ve İspanyolca bir metin hazırlarken, bir aksanın ve virgülün olmaması yüzünden belirli bir yazıtipini kullanamamak gibi zorluklarla kaç kere karşılaşmışsınız?

Bazen (İngilizcede fazla kullanılmayan) diyakritik karakterlerin dikkatsizce aralıklanması çirkin görünümlü metinler doğurmaktaydı. Milenyumun başında tipografik repertuvarlara yeni yazı sistemlerinin girmesiyle bu farkındalık güçlendi. Teknolojik gelişimler sayesinde yazıtipi tasarımcıları grafik tasarım ve kullanıcılarının günümüzde ortaya koydukları ihtiyaçlara cevap verebilir hale geldiler.

Multi-script font tasarımına yönelik ilgi teknolojinin sunduğu olanaklarla da pekişmiş oldu. Ancak böyle bir faaliyetin gerektirdiği teknik ve kültürel bilgi böyle bir tasarımı son derece benzersiz bir pratik yapmaktadır. Yazıtipi tasarımcılarının çokdilliliği benimsemeleri nispeten yeni gerçekleşti. Profesyonel ve akademik dünyanın uzmanlık alanlarında son on yıl içinde konu üzerine üretilen fikir tartışmalarında bu doğrulandı.

Geçtiğimiz aylarda Codex’te yayımlanan bir makalede, tasarımcı David Březina çokdilli yazıtipi aileleri tasarlarırken karşılaşılan bazı problemlere dikkat çekti. Březina yazıtipi tasarımcılarının “dilbilimi, tipografi ve bilgisayar bilimlerinin kesiştiği alanda”⁶ çalıştıklarına inanıyor. Halihazırda bu profesyoneller farklı alfabeleri tipografik sistemlere veya belli destek mekanizmalarının getirdiği sınırlara uyarlarırken önemli zorluklarla karşılaşılıyorlar.

Yazıtipi tasarımı (genel anlamda) ve onun toplumsal etkisi arasında bağlantı kurmaya çalışan çok fazla düşünce akımı veya çalışma bulmak mümkün değil. Benim görüşüme göre, çokdilli tipografi alanında çalışmak ve multi-script fontlar üretmek tasarımın toplumsal yanıyla doğrudan temas kurmaaktır.

Multi-script tipografi

Yeni formlara dayalı yeni bir anlam sistemini anlamak ve ona alışmak multi-script fontların yaratımında karşılaşılan başlıca zorluktur. Yazı sisteminden bağımsız olarak, yazıtipi tasarımı geleneksel, teknik ve kültürel açıdan önemli birkaç yönü dikkate alınmalıdır. Tasarımcı Gerard Unger’e göre, bazı yönler uzun zaman içerisinde çok az değişim göstermiştir ve sabit oldukları düşünülebilir. Harflerin formları ve orantıları bazı geleneklere göre şekil alır ve onları tasarlamak için kullanılan araçlar tarih boyunca sağlamlaştırılmıştır. Günün sonunda, harfler dili temsil eder ve bu da bir gelenektir. Phil Baines “tipografların dilin özelliklerini anlamaya başlamasının ve aynı zamanda notasyonu için gerekli kuralları ve röprodüksiyonu için gerekli teknik süreci öğrenmelerinin önemini”⁷ savunur.

Kâğıttan ekrana geçişte tecrübe edilen değişimlere rağmen, okuyup yazarken gözlerimiz ve beynimizin işleyişiyle alakalı, yeni okuma alışkanlıklarını zaman içerisinde geliştirdik. Unger alışkanlıkların konfigürasyonunun tipografi üzerinde hatırı sayılır bir etkisi olduğuna ve bunun da harflerin şekillerini kuvvetle etkilediğine

inanıyor. Aksine, en fazla sıklıkla okunan basım harfleri okuyucuların kendi alışkanlıklarıyla pekiştiriliyor.⁸ Kurallar yok, fakat gelenekler (Unger’in tanımıyla sabitler) tüm tipografik tasarım projelerinde dikkate alınmalıdır. Geleneklerin ve alışkanlıkların nasıl şekillendiğini ve bütün bunların yazıtipi tasarımını ve kullanımını nasıl etkilediğini incelemek için referanslar veya örnekler bulmak istediğimizde tarih sadık bir rehberdir. Stanley Morison’a göre, gelenek nosyonu deneme yanılma yöntemiyle tesis edilmiş belli basit ve eski özellikler konusunda fikir birliği ifade etmenin bir başka yoludur: *experientia docet*.⁹

Gerrit Noordzij diyor ki: “geleneklere uygun hareket etmeyen şekiller yazı değildir”.¹⁰ Yazı, farklı okuma yönlerinden, aracın hareketinden ve hatta harflerin şekillerinden etkilenir. Tipografinin yazı ile dolaysız bir ilişkisi vardır. Onun en sanatsal ifadesi olan kaligrafi ile ilişkisiyse o kadar dolaysız değildir. Harflerin şekilleri yazıyı temel aldıkları için, yüzyıllar içerisinde yazının geçirdiği evrim sonucunda türemiş gelenekleri takip ederler. Dahası diller, metinleri görme şeklimizi, onlara ait özel tonları ve nüansları ve belli bir miktar metin için (uzunluk) ne kadar alana ihtiyacımız olduğunu belirlerler. Bazı spesifik harf kombinasyonları bir dilde diğerlerinde olduğundan daha sıklıkla belirirler, dolayısıyla her dil okuma sürecini etkileyen kendi görsel geleneklerini tanımlar.

Yazı ve onun biçimsel varyasyonları kullanılan enstrümandan da (iskarpela, tüy kalem, fırça, mürekkepli kalem vb.) etkilenmiştir. Açık ve yön seçimleri boyut, ağırlık, eğim, derinlik ve harflerin kalitelerini karakterize eden diğer biçimsel özelliklerde farklar yaratır. Farklı araçlar, harfler aynı bile olsa, farklı şekiller doğururlar. Ayrıca, kullanılan yüzey de (taş, ahşap, kâğıt, parşömen, ekran) elde edilen sonuçları etkiler. Teknoloji ortaya çıkan şekillerin sınırlarını ve olasılıklarını tanımlar. Tüm tasarım süreçleri karşılaşılan çeşitli zorlukların üstesinden gelecek yeterli teknolojik bilgiyi içerirler. Tipografik tasarımda bu teknik bilgi kültürel ve dilbilimsel bilgiyle de birleştirilmelidir.

Her yazı sistemi, ister alfabetik olsun ister olmasın, belli bir evrim sürecinin sonucudur, kendi yapısına ve orantı sistemine sahiptir. Dolayısıyla, bir veya daha fazla alfabe aynı fontta birleştikleri zaman, her biri kendi orantılarını korumalıdır. Çünkü bu onların okunaklılığını ve kültürel özgünlüğünü etkileyen bir unsurdur. Farklı sistemleri birbirleriyle uyumlu hale getirmenin zorluklarına rağmen, bu prensibe saygı duyulması önemlidir.

Latin alfabede çalışan tipografik tasarımcılar yeni harf tipleri tasarlarırken orantıları tanımlamak için az sayıda kılavuz kullanırlar. Bu alfabenin orantılarını diğer yazılarda zorlamak, doğal olarak adapte olmadıkları takdirde (Latin ve Kiril

alfabelerinin birleşiminde olduğu gibi), hatalı olur. Örneğin, Arapça yazı kendi alfabemize tamamen yabancı olan başka orantılar gerektirir ve aynı şey Yunanca, Çince veya Devanagari gibi diğer sistemler için de geçerlidir. İki veya daha fazla sistemi birleştiren multi-script yazıtipleri tasarladığımız zaman, onları metin içinde birbirleriyle uyumlandırmaya çalışırken, orantılarını korumaya çalışmalıyız.

Renk, orantı ve doku

Farklı yazıtiplerini birleştirirken akıldan tutmamız gereken iki önemli öğe bunların metne verdiği renk ve dokudur. Metinsel kompozisyon için harf tipleri tasarlarırken, paragrafın görünümü kritik önem taşır. Harf tasarımındaki herhangi bir küçük ayrıntı genel tonu etkileyebilir. Alfabeleri karıştırmakla ilgili konuşan Robert Bringhurst’e göre, metinler farklı alfabelerde ne kadar yakın dizilirlerse, “biçimsel olarak yüzeyde ne denli farklı olsalar da, renk ve boyut açısından yakın olmaları”¹¹ o kadar önemli olur. Yazı sisteminin metinlerin renk ve dokusunu etkilemesi gibi, kullanılan dil de etkiler. Březina’nın işaret ettiği gibi, diller karakter setlerinin kompozisyonunun görünümünü, harflerin sıklığını, belli harflerin kombinasyonunu ve diakritik imlerin kullanımını belirler.¹² Latin alfabesi kullandığımız dile göre farklı dokular sunabilir – İspanyolca, İngilizce veya Almanca gibi değildir. Farklı yazı sistemleri kullanıldığında doku ve tondaki değişimler çok daha belirgindir.

Multi-script uygulamalarına bir örnek. Pradell yazıtipi Latin yazı sistemi (Pradell Roman) ve Arapça yazı sistemini birleştirir. İki yazı sisteminin en iyi şartlarda uyumlanması, her bir alfabeyle tanımlayan özelliklere saygı duyduğumuzda gerçekleşebilir.

SE CONOCE como *al-Ándalus* al territorio de la Península Ibérica y de la Septimania bajo poder musulmán durante la Edad Media, entre los años 711 y 1492. Entre los años 711 y 715, los musulmanes ocuparon una parte de la Península Ibérica, aunque sin ningún tipo de dominio efectivo al norte del Sistema Central. La invasión

AL-ANDALUS was the Arabic name given to a nation and territorial region also commonly referred to as Moorish Iberia. The name describes parts of the Iberian Peninsula and Septimania governed by Muslims, at various times in the period between 711 and 1492, although the territorial boundaries underwent constant changes

الأندلس التسمية التي تعطى لما يسمى اليوم شبه الجزيرة الأيبيرية (جزيرة الأندلس) في الفترة ما بين أعوام 711 و1492 التي حكمها المسلمون. تختلف الأندلس عن أندلسيا التي تضم حاليا ثمانية أقاليم في جنوب إسبانيا تأسست في البداية كإمارة في ظل الدولة الأموية في الشام، التي بدأت بنجاح من قبل الوليد بن عبد الملك (711–750)، بعدها تولتها دولة بني أمية في الأندلس عبد الرحمن الداخل وبعد سقوط دولة بني أمية تولت الأندلس ممالك غير موحدة عرفوا بملوك الطوائف، ثم وحدها المرابطون والموحدون قبل أن تنقسم إلى ملوك طوائف مرة أخرى وزالت بصورة نهائية بدخول فرناندو الثاني ملك الإيبان مملكة غرناطة في 2 يناير 1492

Renk çizginin kalınlığı ve karakterlerin hafiflik derecesi, yani ağırlıklarından etkilenir. Arap ve Latin alfabelerinde ağırlık farklı şekilde dağıtılır: ilki, birbirine bağlanan harfleriyle, yatay çizgilerindeki ağırlık düşüşleri için daha net bir yatay taban çizgisi sunar. Latin alfabedeyse düşüş dikey çizgilerdedir. Harfler arasındaki kontra şekiller ve aralıklar da metinlerin rengini etkiler.

Latin alfabesi kullanmayan tipografinin incelenmesi karmaşık bir meseledir ve belki de akla gelen ilk sorulardan biri kendinizinkinden farklı bir yazı sistemi için nasıl yazıtipi tasarlanacağı sorusudur. Lehçe, Çekçe ve hatta Türkçe metinleri dizmek için karakter çizmek, (Arapça veya Çince bir kenarda dursun) Kiril veya Yunan alfabesi için karakter tasarlamakla kıyasladığımız zaman basit bir egzersizdir. Benim görüşüme göre, bu sistemlere saygı ve yeterli bilgiyle yaklaşmalıyız.

Fiona Ross “en iyi pratiğin sağlam araştırma temeli üzerinde inşa edileceğine”¹³ inanıyor. Daha önce de söylediğim gibi, yazıtipi tasarlarken, seçilen yazı sistemi ne olursa olsun, geleneklere aşina olmalıyız. O yazı sisteminin araçları ve tarihsel süreci boyunca şekillerinin geçirdiği evrim konusunda iyi bir temel bilgiye sahip olmak sistemin özgün karakteristiklerine dair içgörü geliştirmemizi sağlar.

Dalton Maag’da çalışan yazıtipi tasarımcısı Pilar Cano harflere farklı gözlerle bakmamız, nasıl okuduğumuzu ve okunaklılığı

korumak için hakikaten önemli olanın ne olduğunu anlamamız gerektiğini söylüyor.¹⁴ Ross’a göre “İster anadilinizde okuyor olun, ister yabancı bir dilde, yeni bir yazıtipinin tasarımında uyumluluk ve de ayrışmanın nasıl başırlabileceğini anlamak için yapılan yakın gözlem, metinsel iletişimin tüm modlarının – ister geçmişe, ister şimdiye ait olsun, ister elle, ister kalemle, sivri uçla veya fırçayla, ya da dijital teknolojiyle yapılsın – analizinden etkilenir. Bunu yaparken, tasarımcı harf formlarının orantılarına dair duyarlı bir algı kazanabilir – onlardan ne kadar uzaklaşabileceğini, harf formlarının tanımlanmasında hangi öğelerin anahtar niteliğinde olduğunu algılayabilecek bir bakış geliştirir – hangi uygulamaların muğlaklığa yol açabileceğini kavrar. Hangi harf formu özelliklerinin ortak olduğunu ve dolayısıyla metinsel uyum sağlamak için hangilerinin aynı uygulamadan geçirilebileceğini saptayacak kadar bilgiye sahip olur.”¹⁵ Ross kültürel duyarlılıklara dair bir farkındalığın tasarım sürecinin temel bir bileşeni olduğunu da sözlerine ekliyor.¹⁶

Tarih boyunca Latin olmayan alfabelerin çoğunun Latin kökenli tasarımcılar tarafından geliştirilmiş olması her ne kadar şaşırtıcı olsa da, unutmamalıyız ki, matbaa ve harf tiplerinin tasarımı ve yapımına ilişkin teknolojinin büyük bir kısmı Batılı icatlardır. Tipografi öğretimi de Batı dünyasında birkaç yerde yoğunlaşmıştır. Ancak

başka kültürlerden tasarımcılar da kendi yazı sistemleriyle giderek daha fazla çalışmakta, piyasaya sunulan kaliteli fontların kapsamını genişletmektedirler.

Sonuç

Multi-script yazıtipi ailelerinin tasarımı, yazıtipi tasarımcılarının gelecekte karşılaşacağı belli başlı ödev olacak. Yirminci yüzyılın son yıllarında ortaya çıkan ilk meydan okuma çokdilliliği Latin alfabesine uyarlamak ve dolayısıyla metin kompozisyonuna daha az yaygın olan diller için karakter eklemek (doğu Avrupa dilleri için karakter eklentileri), yirmi birinci yüzyılda karşılaştığımız ikinci büyük sınav farklı yazı sistemlerini tek ve aynı yazıtipi ailesine dahil etmektir. Bu hakikaten de yazıtipi tasarımcılarını, günümüz küresel dünyasının talep ettiği şekilde, daha yüksek bir bilgi seviyesine ulaşmasını gerektiren bir değişime işaret ediyor.

İdeal bir estetik ve biçimsel birlik gibi karakteristik özellikleri olan çokdillli metinler dizmemizi mümkün kılacak multi-script fontların varlığı giderek artan bir ihtiyaç olarak kendisini gösteriyor. Ama, daha önce de tartışmaya açtığım gibi, multi-script yazıtipi tasarımı yalnızca pratik ihtiyaçlara cevap vermekle kalmıyor – diğer dillerin ve kültürlerin tipografiyle temsil edilme olasılığı hem toplumsal uyuma ulaşmak, hem de insanlığın içinde yaşadığı çevreyi şekillendiren farklı kültürler arasında diyalog köprüleri kurmak için güçlü bir araç sunuyor. ●

- 1 A. Ouane, “Towards a Multilingual Culture of Education” (çevrimiçi yayın). Unesco Eğitim Enstitüsü, 2003. (Erişim tarihi: 15 Haziran 2010). Ulaşım adresi: <http://www.unesco.org/education/uie/pdf/uiedud41.pdf>
- 2 Unicode projesi hakkında daha fazla bilgi için, bkz. <http://www.unicode.org/history/summary.html>
- 3 Ancak şuna dikkat çekmek gerekir ki, Paraguay da ortak resmi dil konumunda olan Guarani gibi diller Unicode standardına henüz dahil edilmemiştir.
- 4 J. Hudson, “Unicode from text to type”, John Berry (Editör) Language Culture Type. International Type Design in the Age of Unicode, Association Typographique Internationale / Graphis, New York, s. 24–44. 5 a.g.e..
- 6 D. Březina, “Challenges in Multilingual Type Design”, Codex: the Journal of Letterforms, No. 2 (2012), s. 24.
- 7 P. Baines & A. Haslam, Type and Typography, Laurence King Publishers, Londra, 2005, s. 10.
- 8 G. Unger, While you’re reading, Mark Batty Publisher, New York, 2007, s. 84.
- 9 S. Morison, “Postscript”, First Principles of Typography. Cambridge University Press, Cambridge 1967.
- 10 G. Noordzij, The stroke. Theory of writing, İngilizceye çeviri: Peter Enneson, Hyphen Press, Londra, 2005, s. 9.
- 11 R. Bringhurst, The elements of typographic style. Hartley & Marks, Vancouver, 1996, s. 106–107.
- 12 D. Březina, General Issues of Multi-Script Typography. Yüksek Lisans Tezi, Reading Üniversitesi, Reading, 2007, s. 12.
- 13 F. Ross & G. Shaw, Non-Latin Scripts. From Metal to Digital Type, St. Bride Vakfı, Londra, 2012, s. 151.
- 14 Yazarın Pilar Cano ile yaptığı bir röportajdan alıntı, Kasım 2012.
- 15 F. Ross & G. Shaw, Non-Latin Scripts. From Metal to Digital Type, St. Bride Vakfı, Londra, 2012, s. 151.
- 16 a.g.e..

Andreu Balius lisans diplomasını Southampton Üniversitesi’nden almış bir tipografik tasarımcıdır. TypeRepublic adlı dijital yazıtipi üretim firması kurduğu Barcelona’daki kendi stüdyosunda çalışmaktadır. Yazıtipi Tasarımında Mükemmellik Sertifikası’nı almaya defalarca layık görülmüştür. Diğer ödülleri arasında ADOBE Power of Design Award sayılabilir. Barcelona’da bulunan Universitat Pompeu Fabra’da ders vermektedir. İspanya ve yurtdışında gerçekleşen çeşitli tasarım etkinliklerine davetler almıştır.

YAZILAR

Grafik Tasarımcılar Meslek Kuruluşu
Derneği adına sahibi
Umut Südüak
Tasarım
Bülent Erkmen
Sorumlu Yayın Yönetmeni ve
Tasarım Devamlılığı
Osman Tülü
Katkıda Bulunanlar:
İlhan Bilge, Ömer Durmaz
Grafik Uygulama: Tipograf
Baskı: A4 Ofset
Ayda bir yayımlanır, para ile satılmaz.
Tüm hakları saklıdır.

**Grafik Tasarımcılar
Meslek Kuruluşu Derneği**
Ortaklar Caddesi Bahçeler Sokağı 17/4
Mecidiyeköy 34394 İstanbul
Tel: (0212) 267 27 58
Faks: (0212) 267 27 59
info@gmk.org.tr www.gmk.org.tr

Pradell Al-Andalus harflerine bir örnek. Andreu Balius, 2009–2013.

PRADELL AL-ANDALUS. A NON-LATIN MULTISCRIPT TYPEFACE BASED ON NASKH CALLIGRAPHIC STYLE. DESIGNED BY ANDREU BALIUS (2009–2013)

الحروف ينقل الفكر
برشلونة هي مدينة كاملة من الضوء والفرح
نجد الجمال في كل الأشياء التي تحيط بنا والتي هي جزء من الكون
ليست كل حركة الرقص
الخط العربي هو واحد من أرقى فنون